

EÖRSI ISTVÁN

Eörsi ahhoz a művészeknél sem gyakori embertípushoz tartozik, amely nemcsak lelkében őrzött meg egyes vonásokat a gyermeki létből, hanem testi megjelenésében is. Amikor — 1950 táján — feltűnt az Írószövetségben, még sűrű, rakoncátlanul csigázó arany-szőke haja volt és duzzadt, makacsul összeránduló ajka, mint a kislányoknak. Furcsa extázisban beszélt, gyorsan, zihálva ontotta magából a világ minden dolgában biztos ítéletét. Igazát bizonyítandó, néha okatlanul gorombászkodott, hogy a következő percben megölelje a sértettet...

A haja azóta fejbübjára húzódott és ha összerántja az ajkát, ma már felnőtt keserűség árad szájszegletéből: két verseskötény jelent meg, két kislány van.

Első kötete nem mutatott többlet, mint a szokványtémákat, szokványos fordulatokat viszonylag egyéni ritmusban dúdolgató kezdőt: talán ezért csaptak körülötte akkora szelet a botcsinálta kritikusok. Mindössze nyolc verse jelent meg, amikor nyakon öntöttek a József Attila díjjal, ugyanazzal, amely esztendőnek előtte Ilyés Gyulát koszorúzza.

A következő években szüntelenül ezzel a kitöltetlen váltóval kopogtattak nála: a párt felemelt, légy hálás a pártnak...

Eörsi, mint annyian e nemzedékből, visszautasította a követelőzéseket. Az egyetem végeztével elment egy budai gimnáziumba magyar tanárnak és jóideig nem adott közre semmit. Versei — amelyek azóta is kéziratban maradtak — már a felnőtt ember gyötrő gondjait tárják fel. Egyszer fiatal művészek társaságában felolvasta „Julien Sorel a börtönben” című költeményét. A lázadó parasztfiú sorsában osztoztak a vers hallgatói: a káderrostaikon átszűrt munkás- és parasztfiatalok,

akik ugyanolyan vérbeforgó szemmel nézték az új arisztokrácia gög-jét és tobzódását, mint egykor Sorel.

Eörsi marxista, Lukács György egyik legkedvesebb tanítványa, az eszükkel élő marxisták fajtájából. A szovjet bálványimádat zagyvalé-kai helyett mestere Hegelt, Heinet, Thomas Mannt — de Nietzscht, Proustot, Russelt is — adta a kezébe. A fiatal költő logikát és humanizmust tanult belőlük — ez juttatta most börtönbe.

A november 4 utáni napokban Budapest-szerre olvasni lehetett további ellenállásra buzdító versét: „Szóba se állj velük.” A szabadságharc ismeretlen katonái másolták és terjesztették ezt a költői értékeket túlhaladó emberi dokumentumot. Eörsi — akinek halálhírére többször telefonálták meg az Írószövetségnek, mert mindenki a harcok és tüntetések közepében látta fegyvertelenül — úgy érezte: személyében is felelősséget kell vállalnia kézigránátnál hatásosabb szavaiért, aláírta az illegálisan terjesztett verset és meneküléssel nem is próbálkozva várta be a letartóztatást.

Eörsi István édesapja Auschwitzban pusztult el. Mestere, Lukács György csak nemrég cserél-

lette fel az egész világot felháborító deportációt a belső száműzéssel; atyai barátja, Déry Tibor nem sokkal utána került a Fő utcára, jóban-rosszban társa, a vele egyaránt Gáli József pedig a Rabkórházban várja büntetésének telét.

Eörsi István útja, sorsa törvényszerűen odatorkollott, ahová a fiatal magyar értelmiség legjobbjaié. Már börtönben volt, amikor a Magvető kiadó — a szerzőhöz méltó bátorsággal — megjelentette új „Üsd az ördögöt” című verseskötényét. Ezek a költemények kétségtelenül érett férfi alkotásai: a fegyház, a megpróbáltatások már nehezen akaszthatják meg művészi kiteljesedését.

Szereti a virágokat és nős ember létére is megfordul a szoknyák után. Most megismeri az égboltnak azt a négyszögét, amely joggal szolgálhat emblémául a háború utáni magyar költészet antológiájához. Havonta beszélhet talán öt percet a feleségével és priccse alá rakhatja az analfabéták által átlapozott néhány „engedélyezett sajtóterméket”.

Az emigráció nem veszi le a szemét börtönéről; a nép nem felejt el bírának nevét.

M. L.

Eörsi István fiatal magyar költőt népi demokrácia elleni üzemek és szovjetellenes versek írása miatt öt évi fegyházra ítélték. Az ügyész kijelentette, hogy Eörsi és barátai röpiratokat írtak és terjesztettek, amelyekben a munkás-paraszt kormányt támadták és a munkásokat sztrájkra uszították. Három másik vádlott-társát tizen-nyolc hónaptól hat évig terjedő fegyházbüntetésekre ítélték. Káldor Veronika orvosnőt egy évre ítélték röpiratok sokszorosítása miatt.

A súlyos ítélet Eörsi ellen a viszonylag enyhe ítéletek után, amiket Gáli Józsefre és Obersovszkyra mértek áprilisban, arra vall, hogy az írók és az értelmiség elleni hajsztát fokozzák. Kádárék eljövendő terveire némi fényt vet az a körülmény, hogy a per során felmerült a néhány héttel ezelőtt letartóztatott Déry Tibor neve is.

Eörsi István két verse

SZÓBA SE ÁLLJ VELE

Visong neki is tán otthon
s bóbiskol fókabajszu gyermeke,
a gadonaszárat is tán
meggimogatja —
itt szóba se állj vele.

Itt szóba se állj vele,
mert árulás itt az a szó —
otthon lehet a becsület embere,
itt: gyilkos, elnyomó!

Itt szóba se állj vele,
ne is nézz rája,
tán épp anyádba lőtt bele.

Parancsra jött,
semmiről sem tehet,
lehet.
De te
iszonyu bünt veszel magadra,
hacsak egy pillanatra
szóba állsz vele.

Úlj a házad elé a padra,
sétálj az utcán, húzódj
a kapualjba,
az emberek felé fordítsad arcod —
de gyűlölet
kapassa felre fejed,
ha őt megpillantod.

Hagyjad, hadd lássa,
milyen is arcod rándulása:
az őszinte undor moccanásait.
Lezárt szádnak, behunyat
szemednek
is meg kell tanulni vallani.
Másként tán vig cimborák
lehetnétek,
de most haldlos vétek
ha ránevetsz —
ha ránevetsz, benujlon meg
a szádd,
örökös vigyor
merevüljön reád.

Ha nem bolydul lelkedben többé,
mikor már nem lő, nem lövet,
hogy itt ül nyakadon:
roskasszanak örökké
mázsás malomkövek!

Ha engeded, te lány, hogy
simogasson,
ne vállhasson belőled soha asszony,
férfi boldog ne legyen veled —
legszentebb vágyad gyöngyszemei
széjjelperegjenek!

Te asszony, ha ez megölelhet,
csókjától rohadjon széjjel a tested.

Ha kedves is volna szívének
a gyermek,
kisdededet hozzá ne engedd,
édesanya.

Számára itt fű se teremjen,
menjen haza!

De amíg itt terpeszkedik,
szóba se állj vele.

Szóba se állj vele,
mert árulás itt a szó —
otthon tán lehet becsületes,
itt: gyilkos, elnyomó!

1956. november 8.

KÖBALVANNYA VALVA...

Köbálvannya válva
hallgatom a híreket
új vérhullajtásra
nem biztatlak titeket,
magam sem biztatom
senkivel, semmivel.

Piros dühvel telve
Fekete gyászt viselek,
Fegyverletételre
sem biztatlak titeket,
magam sem biztatom
senkivel, semmivel.

Csuromvér a Tejút,
a hold képe holtsápadt,
visszaút, se kiút
nincs ez árva hazának,
nem segíthet immár
senki sem, semmi sem.

Visszaút, se kiút,
új Bach-korszak közelít,
hetyke és hős fiúk,
mégis ti győztetek itt,
nem veheti ezt el
senki sem, semmi sem.

1956. november 6.